

**МИННО-ГЕОЛОЖКИ УНИВЕРСИТЕТ
„СВ. ИВАН РИЛСКИ”, СОФИЯ**

МИННОТЕХНОЛОГИЧЕН ФАКУЛТЕТ

КАТЕДРА „ИКОНОМИКА И УПРАВЛЕНИЕ”

Маг. инж. Весела Емилова Петрова

**ИЗСЛЕДВАНЕ И ОЦЕНКА НА КОРПОРАТИВНАТА СОЦИАЛНА
ОТГОВОРНОСТ НА МИННИТЕ ПРЕДПРИЯТИЯ**

А В Т О Р Е Ф Е Р А Т

на дисертационен труд за присъждане на
образователна и научна степен "ДОКТОР"

Професионално направление: 3.7. „Администрации и управление”

Научна специалност: „Икономика и управление”

Докторска програма: Икономика и управление (минно производство)

Научни ръководители:

- 1. Проф. д-р Десислава Костова**
- 2. Доц. д-р Емил Димов**

СОФИЯ, 2018

Дисертационният труд е обсъден и насочен за защита от Разширен катедрен съвет на катедра „Икономика и управление“ към Миннотехнологичен факултет на МГУ „Св. Иван Рилски“, София, на 06.11.2017 г., съгласно Ректорска заповед № Р-1040 / 31.10.2017 г.

Публичната защита на дисертационния труд ще се състои пред Научно жури, утвърдено със заповед № Р-1146 / 11.12.2017 г. на Ректора на МГУ „Св. Иван Рилски“ и ще се проведе на 22.02.2018 г. от 15.00 часа в зала 142 на Геологопроучвателен факултет, МГУ „Св. Иван Рилски“, София.

Материалите по защитата са на разположение на интересуващите се в канцеларията на Сектор „Следдипломна квалификация“ на МГУ „Св. Иван Рилски“, Ректорат, ет. 3, стая № 79, тел. 02/ 80 60 209.

Утвърденото Научно жури е в състав:

1. Проф. д-р Валентин Велев – председател
2. Проф. д-р Десислава Костова, вътрешен;
3. Доц. д-р Ирена Славова, външен;
4. Доц. д-р Радостина Бакърджиева, външен;
5. Доц. д-р Николай Карев, външен;

Резервни членове:

1. Доц. д-р Венета Христова, външен;
2. Доц. д-р Веселин Митев, вътрешен;

РЕЦЕНЗЕНТИ:

1. Проф. д-р Валентин Велев
2. Доц. д-р Радостина Бакърджиева

Дисертантът е на самостоятелна подготовка към катедра „Икономика и управление“ на Миннотехнологичен факултет.

Изследванията по дисертационната разработка са направени от автора, като някои от тях са подкрепени от научноизследователски проекти).

Автор: маг. инж. Весела Петрова

Заглавие: Изследване и оценка на корпоративната социална отговорност на минните предприятия

Тираж: 25 броя

Отпечатано в Издателска къща „Св. Иван Рилски“ на МГУ „Св. Иван Рилски“, София.

I. ОБЩА ХАРАКТЕРИСТИКА НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

1. Актуалност на изследвания проблем

Като социална ценност устойчивото развитие отразява съвременния светоглед, възприет от комисията Брундланд в духа на "задоволяване потребностите на настоящето от ресурси, без да се излагат на риск възможностите на бъдещите поколения да посрещнат собствените си потребности". Проблемите, които възникват, за да се налага защита на тази ценност, се пораждат от неограничения апетит на световната икономическа система да потребява все повече ресурси, прехвърляйки вредните ефекти върху околната среда, местните общности и обществото като цяло. Всички сме свидетели на грандиозни успехи, открития и иновации, но колко са излъганите надежди за по-добър и справедлив живот! Вероятно поради това темата за корпоративна социална отговорност заема все по-значимо и трайно място. Повишените обществени очаквания и изчерпващото се търпение предизвикват ново поведение на организациите, предлагащо решения на социалните, екологични и икономически проблеми.

Трудно е да се определи началото на корпоративната социална отговорност, но близки до разбиранията идеи за нея могат да бъдат забелязани още през 18ти век в политическия трактат "За общественния договор" на великия хуманист Жан-Жак Русо.

Концепцията за корпоративна социална отговорност възниква в САЩ през 50те години на 20ти век и продължава своето развитие в Европа, завладявайки световната общественост и бизнес.

Може би най-достъпно корпоративната социална отговорност е дефинирана от Филип Котлър и Нанси Лий като "поемане на ангажимент за подобряване на общественото благополучие чрез доброволчески бизнес практики и използване на корпоративни ресурси".

С времето очакванията към бизнеса еволюират, а корпоративната социална отговорност се превръща в непрекъснат процес, който заема трайно място в поведението на организациите съобразно очакванията на обществото.

Концепцията за корпоративна социална отговорност търси своята реализация в успешни бизнес стратегии за устойчиво развитие, които водят до увеличаване влиянието на компаниите на пазара чрез изграждане на положителен имидж в обществото.

Въпреки, че концепцията за корпоративна социална отговорност вече отговаря на значителната зрялост на бизнеса, все още се водят научни дискусии "за" и "против" нейната приложимост. Сблъсъкът на тези полярни идеи сякаш носи "родилните мъки" и борбата на човечеството за социална справедливост, етика и просперитет.

Нарастващата глобализация на икономиката вдъхновява корпоративната социална отговорност, налагайки разбирането за корпоративно уважаване на интересите и правата на всички заинтересовани страни – клиенти, служители, акционери, общество, общности и околна среда. Обвързаността им с екологичната, социална и икономическа среда създава симбиоза, която диктува поведението и дневния ред на бизнеса.

Актуалността се обуславя от необходимост все повече компании, в частност от минната индустрия, да внедряват социалноотговорни политики, като се разграничат отделните компоненти и взаимовръзки на корпоративната социална отговорност.

2. Изследователската теза на дисертационния труд е следната: изследването и оценката на корпоративната социална отговорност в минните предприятия е резултат на прилагането на комплексен подход, съчетаващ анализ на финансови и нефинансови показатели. Подобен подход може да бъде използван за ранжиране на минните предприятия съгласно степента на тяхното социалноотговорно поведение.

3. Целта на дисертационния труд е да се разработи методика за изследване и оценка на корпоративната социална отговорност в минните предприятия и предложи критерий за ранжиране на тези предприятия съгласно степента на техните социалноотговорни политики.

4. За постигане на тази цел се решават следните задачи:

1. Изследване и изясняване същността на понятието „корпоративна социална отговорност” и нейните елементи на основата на обстоен преглед и анализ на наличната специализирана литература у нас и в чужбина през последните 50-60 години.
2. Разкриване спецификата на основните минни дейности и обосноваване на необходимостта от активни социалноотговорни политики в бранша. Очертаване на икономическите и социални отговорности на бизнеса и насочване на неговите усилия към най-значимите области на корпоративната социална отговорност в минната индустрия - опазването на околната среда, здравословни и безопасни условия на труд и развитие на човешките ресурси.
3. Провеждане на социологическо изследване в две социалноотговорни минни предприятия с помощта на специално разработена анкетна карта. Анализирание на получените резултати, свързани с нагласите на техните служители в областта на опазването на околната среда и трудовата сигурност, както и в областта на обучение и усъвършенстване на персонала.
4. Съставяне на примерен математико-статистически модел за оптимално разпределение на разходите за корпоративна социална отговорност в минните предприятия на базата на доказани социалноотговорни компании в бранша.
5. Разработване на методика за изследване и оценка на корпоративната социална отговорност в минните предприятия и тяхното ранжиране според направените инвестиции в опазване на околната среда, здравословни и безопасни условия на труд и развитие на човешкия капитал.
6. Апробиране на разработената методика за изследване и оценка на корпоративната социална отговорност в минно-строително предприятие.

5. Прилаганите подходи при изследването са системният, сравнителният, емпиричният, количественият, документално-статистическият и математико-статистическият.

6. Обект на изследване са две минно-добивни предприятия („Асарел-Медет” АД и „Дънди Прешъс Метълс Челопеч” ЕАД), които са знакови в прилагането на корпоративни социалноотговорни политики.

7. Предмет на изследване е корпоративната социална отговорност в минния отрасъл и възможностите за нейното оценяване.

8. Научна новост: В резултат на проведеното научно изследване са постигнати следните резултати:

1. Извършено е изследване и е предложено комплексно оценяване на корпоративната социална отговорност в областта на минната индустрия.
2. Разработен е примерен математико-статистически модел за оптимално разпределение на корпоративните разходи по структурни елементи на корпоративната социална отговорност в минните предприятия.
3. Предложена е методика за изследване и комплексно оценяване на корпоративната социална отговорност в минните предприятия на базата на социалноотговорни инвестиции и редица нефинансови фактори.

9. Приложимост на резултатите от дисертационния труд

Разработената методика за изследване и комплексно оценяване на корпоративната социална отговорност в минните предприятия може да бъде приложена за ранжиране на тези предприятия според приноса им в социалноотговорни корпоративни политики и инициативи. От заеманото място (ранга) на всяка компания в подобни ранжиращи списъци зависи социалният и икономически престиж и доброто име на съответната компания, както и нейната конкурентоспособност на пазара.

10. Структура и обем на дисертационния труд

Дисертационният труд е в обем от **178** страници, като включва увод, три глави за решаване на формулираните основни задачи, списък на основните приноси, списък на публикациите по дисертацията и използвана литература. Цитирани са общо **179** литературни източници, като **109** са на латиница и **53** на кирилица, а останалите са интернет адреси. Работата включва общо **7** фигури, **24**

таблици и 12 графики. Номерата на фигурите, таблиците и графиките в автореферата съответстват на тези в дисертационния труд.

II. СЪДЪРЖАНИЕ НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

УВОД

ГЛАВА ПЪРВА

СЪЩНОСТ И РАЗВИТИЕ НА КОРПОРАТИВНАТА СОЦИАЛНА ОТГОВОРНОСТ

1.1. Литературен обзор по проблемите на социалната отговорност на бизнеса

1.1.1. Концепции и стратегия за корпоративна социална отговорност

1.1.2. Принципи, визия и области на корпоративната социална отговорност

1.1.3. Подходи към корпоративната социална отговорност. Видове социалноотговорни компании

1.2. Идентифициране и анализ на заинтересованите страни

1.3. Стандартизация и сертификация в областта на корпоративната социална отговорност

1.3.1. Социалноотговорни стандарти

1.3.2. Отчетност и одит на корпоративната социална отговорност

Основни изводи от глава първа

ГЛАВА ВТОРА

КОРПОРАТИВНА СОЦИАЛНА ОТГОВОРНОСТ В МИННИТЕ ПРЕДПРИЯТИЯ

2.1. Специфични особености на минерално-суровинния сектор

2.2. Развитие на корпоративната социална отговорност в минния сектор

2.3. Примери на водещи световни и български социалноотговорни минни компании

2.4. Провеждане на анкетно проучване в български социалноотговорни минни предприятия и анализ на резултатите от него

Основни изводи от глава втора

ГЛАВА ТРЕТА

ИЗСЛЕДВАНЕ И ОЦЕНКА НА КОРПОРАТИВНАТА СОЦИАЛНА ОТГОВОРНОСТ В МИННИТЕ ПРЕДПРИЯТИЯ

3.1. Методологични подходи за ранжиране на компаниите според тяхната социалноотговорна политика

3.2. Социалноотговорните инвестиции като финансов инструмент за социалноотговорно поведение

3.3. Изследване и оценка на разходите за корпоративна социална отговорност във водещи минни предприятия

3.3.1. Разпределение на разходите за отделните елементи на корпоративната социална отговорност в „Асарел-Медет” АД и „Дънди Прешъс Метълс Челопеч” ЕАД

3.3.2. Изчисляване на структурните разлики и коефициенти за структурно различие за отделните елементи на корпоративната социална отговорност в изследваните предприятия

3.4. Установяване на математическа зависимост между разходите за отделните елементи на корпоративна социална отговорност

3.5. Разработване на методика за изследване и оценка на корпоративната социална отговорност на базата на социалноотговорно инвестиране в минните предприятия

3.6. Апробиране на разработената методика в минно-строителна компания „Евро Алианс Инженеринг” АД

3.7. Комплексен подход при оценката на корпоративната социална отговорност в минните предприятия

Основни изводи от глава трета

Заключение

Основни приноси

Списък на публикации във връзка с дисертационния труд

Използвана литература

Приложения

III. ОСНОВНО СЪДЪРЖАНИЕ НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

ГЛАВА ПЪРВА

СЪЩНОСТ И РАЗВИТИЕ НА КОРПОРАТИВНАТА СОЦИАЛНА ОТГОВОРНОСТ

В първа глава акцентът е поставен върху същността и развитието на корпоративната социална отговорност, като е направен задълбочен литературен обзор. Установява се, че интересът към проблемите, свързани с корпоративната социална отговорност, непрекъснато нараства. Представени са многобройни изследвания в тази област и са изведени различните фактори, които оказват влияние върху тях.

Спорът за социалната отговорност на бизнеса винаги е съпътствал икономическата теория и практика. В началните етапи на пазарната икономика е налице тенденция свободата да се абсолютизира и противопоставя на отговорността. В този смисъл се налага разбирането, че свободният пазар освобождава бизнеса от всякакви отговорности и той трябва да се съсредоточи единствено върху основната икономическа цел - печалбата.

Отговорността, която фирмите залагат обаче в своите етични политики, търпи градивно развитие в продължение на десетилетия, за да може днес да се формулират надграждащи концепции за социална отговорност (Таблица 1.1).

Таблица 1.1.

Концепции за социална отговорност

Година	Вид	Характеристики
1859-1910	Корпорацията е отговорна само към своите собственици и мениджъри	Фирмата има преди всичко икономическа отговорност към обществото, произвеждайки стоки и услуги и реализирайки печалба.
1900-1950	Корпорацията е отговорна към собствениците, мениджърите и служителите	Освен към производството, усилията на фирмата са насочени към създаване на стимулираща работна среда и да признае проф. съюзите.

1945-1965	Корпорацията е отговорна към своите собственици мениджъри, служители и други целеви групи	Фирмата трябва да предостави пълна информация за продукта на своите клиенти и да не участва в измамни практики. Фирмите трябва да не злоупотребяват в ценообразуването, както и да предлага опасни продукти.
От 1960 – до наши дни	Корпорацията е отговорна към собствениците управителите, служителите, други целеви групи и обществото като цяло	Предприятията следва да не влияят върху околната среда. Те трябва да предоставят възможност за малцинствените групи, и да работят активно за насърчаване на социалната справедливост. Предприятието е толкова социална, колкото и правно-икономическа институция.

На базата на направения анализ на интерпретациите на различни автори, засягащи понятието „корпоративна социална отговорност”, би могло да се приеме, че поради сложността на предмета все още не може да бъде постигнат консенсус за неговото еднозначно възприемане. Въпросът за това доколко бизнесът е обществено ангажиран и трябва ли да има социална отговорност е крайъгълният камък, около който се събират отделните теории и течения в световен мащаб. Те се коренят във вечния стремеж на човечеството към социална справедливост и коректност, отговорност и съпричастие. Следвайки тенденциите в световния поток, в българските литературни източници темата за корпоративна социална отговорност присъства особено активно през последното десетилетие както в теоретичен, така и приложен аспект. Общо е мнението на утвърдени автори, според които корпоративната социална отговорност трябва да се разглежда в тясна връзка с понятието „устойчиво развитие” като процес, свързан с трите стълба на устойчивост – икономически растеж, развитие на обществото и защита на околната среда.

В икономическата литература съществуват различни, често пъти противоположни концепции, теории и виждания относно влиянието на корпоративната социална отговорност върху стойността на компанията – от тезата, че бизнесът трябва да преследва единствено печалбата, до тезата, че устойчивото развитие на бизнеса зависи от степента на удовлетворени очаквания на заинтересованите страни. Съвременният бизнес доказва, че само

активното взаимодействие и интегриране на интересите на всички заинтересовани страни са в състояние да осигурят неговото дългосрочно устойчиво развитие, респективно неговата нарастваща стойност.

Централно място в теоретичната платформа, опитваща се да обясни същността на корпоративната социална отговорност, заемат вижданията на *Archie Carroll* (1979), според който социалната отговорност на бизнеса се отъждествява с реакцията на компанията спрямо икономическите, законовите, етичните и филантропски очаквания на обществото към тях. *Carroll* е твърдо убеден, че най-важна и основополагаща за всяка компания е нейната **икономическа отговорност**. Тя се състои в производството на изделия и услуги, необходими на обществото, и в продажбата им с цел генериране на печалба. Всички останали елементи на социалната отговорност се предопределят от икономическата отговорност. В **юридическата отговорност** *Carroll* вижда задължението на компаниите да спазват буквата на закона в различните области на икономиката на една страна. С **етичната отговорност** той свързва очакванията на обществото към компаниите, които надхвърлят задълженията на фирмите, заложили в законите, регламентиращи тяхното поведение. Според *Carroll* **филантропската отговорност** обхваща дейности на компаниите, които ги характеризират като добри корпоративни граждани.

Тези четири аспекта, които стоят в основата на същността на корпоративната социална отговорност, стават популярни в литературата като „четирите лица на социалната отговорност”. По-късно, през 1991 г., за да бъдат разбрани по-лесно, *Carroll* представя градивните елементи на корпоративна социална отговорност чрез това, което той нарича „Пирамида на корпоративната социална отговорност” (Фиг. 1.1.).

Фиг. 1.1. Пирамида на корпоративната социална отговорност (Carroll, 1991)

Приемайки все по-често корпоративната социална отговорност за съвременен социално-икономически феномен, редица автори разработват класификации на социалноотговорно поведение в рамките на програми и съответни социалноотговорни инвестиции (Табл. 1.3.).

Таблица 1.3.

Класификации на социалноотговорно поведение

<i>Класификация на Frederick</i>	<i>Класификация на „Бизнес за социална отговорност“</i>	<i>Класификация на Holme</i>
Икономически растеж и ефективност	Бизнес етика	Зачитане правата на човека
Образование	Околна среда	Зачитане правата на служителите
Заетост и обучение	Зачитане правата на човека	Опазване на околната среда
Зачитане правата на човека и равни възможности	Доброволчество и филантропия	Участие на местните общности
Обновяване на градски райони и развитие	Развитие на обществото	Връзки с доставчиците
Намаляване на замърсяванията	Корпоративно управление	Отчитане, разкриване, прозрачност
Опазване и възстановяване на околната среда	Въпроси, касаещи работното място	Принципи и кодове
Култура и изкуство		Обучение на потребителите - използване на продукта и стопанисване
Медицински грижи		Комуникация
Управление		Корупция

Многочислените изследвания налагат извода, че за да изпълняват докрай своята корпоративна социална отговорност, компаниите трябва да внедряват социални, етични, екологични и човешки права и проблеми на потребителите в своите бизнес дейности с цел увеличаване на споделената стойност на всички заинтересовани страни и намаляване на негативните влияния на тези дейности.

По аналогия с класическия жизнен цикъл на продукт, технология и др. е възможно да се очертае рамка за изпълнение на ангажменти в областта на корпоративната социална отговорност, обхващаща цикъл от шест етапа: **план, действие, проверка, подобряване/усъвършенстване и кръстосана проверка** (Таблица 1.5.).

Таблица 1.5.

Рамка за внедряване на социалноотговорна програма

Кога? <i>Концептуална фаза</i>	Какво? <i>Очертаване на задачата</i>	Как?	
План ↓	Извършване оценка за корпоративна социална отговорност	Събиране на управляващ екип по социална отговорност	
		Разработване на работеща дефиниция за корпоративна социална отговорност	
		Преглед на корпоративните документи, процеси и дейности	
		Идентифициране и ангажиране на ключовите заинтересовани страни	
	Разработване на стратегия за корпоративна социална отговорност	Изграждане на подкрепа от висшето ръководство и служителите	
		Изследване – какво правят другите	
		Изготвяне на матрица на предложеното действие за корпоративна социална отговорност	
		Разработване на възможности за производство и бизнес ситуации за тях	
		Вземане на решение за посоката, подхода и приоритните области	
	Действие ↓	Развиване на ангажиментите по корпоративна социална отговорност	Сканиране на ангажиментите за корпоративна социална отговорност
Поддържане на дискусии с основните заинтересовани страни			
Създаване на работеща група за развиване на ангажиментите			
Изготвяне на предварителен проект			
Консултиране с афектираните заинтересовани страни			
Ревизиране и публикуване на ангажиментите			
Прилагане на социалноотговорни ангажименти		Разработване на интегрирана структура за вземане на решения, касаещи корпоративната социална отговорност	
		Изготвяне и прилагане на бизнес план, касаещ корпоративната социална отговорност	
		Определяне на измерими цели и мерки за изпълнение	
		Ангажиране на служителите и други заинтересовани страни, за които се прилагат социалноотговорни ангажименти	
		Дизайн и поведение – обучение по корпоративна социална отговорност	
		Създаване на механизми за справяне с проблемното поведение	
		Създаване на вътрешни и външни комуникационни планове	
		Проверка ↓	Проверяване и отчитане на напредъка
Подобряване ↓	Оценяване и подобряване	Ангажиране на заинтересованите страни	
		Отчет на изпълненото	
		Оценяване на изпълненото	
		Идентифициране възможностите за подобряване	
		Ангажиране на заинтересованите страни	

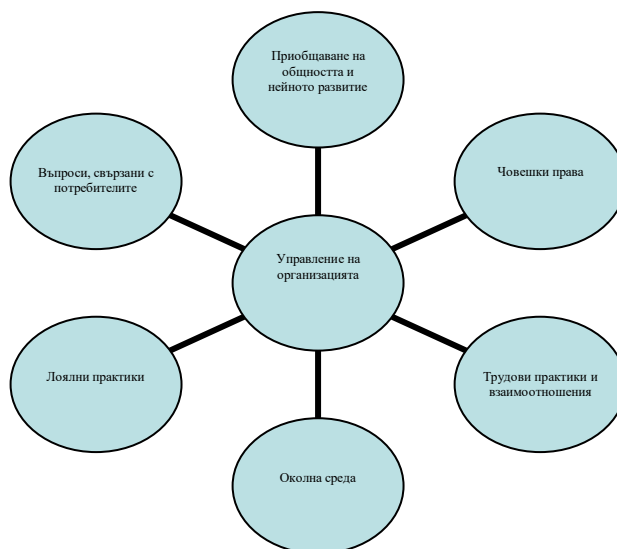
Кръстосана проверка: Един приключил цикъл	Връщане отново към плана и започване на нов цикъл
--	---

Предложеният модел на изпълнение на задачите във времето би могъл да подпомогне модерния мениджмънт, който се ангажира в оперативен план с тази страна от дейността на компанията. Той предотвратява извършването на отделни хаотични действия в областта на корпоративната социална отговорност, целящи единствено добрата публична репутация на компанията и отвлечане на вниманието на обществото. За успешното развиване на социалноотговорните ангажиментите в по-големите компании допринасят и специално създадените отделни структури – т.н. Комитети за корпоративна социална отговорност.

Равновесието между икономическата, социалната и правната отговорности е най-голямото предизвикателство за всеки бизнес. Корпорациите, които развиват стратегии, увеличават печалбата, намаляват вредното въздействие върху околната среда и успоредно с това удовлетворяват нуждите на обществото, са успешни и печеливши. Въвеждането и съблюдаването на международни стандарти в областта на корпоративната социална отговорност гарантират техните отговорности към обществото.

Социалноотговорните стандарти са изключително актуални, тъй като ефектът от прилагането им оказва неоспорим положителен отпечатък върху бизнеса. Въвеждането им хармонизира цялата производствена дейност, прави услугите по-ефективни и предизвиква доверие у потребителите, че дейността и продуктите им са безопасни и благоприятни за околната среда. Стандартизирането и въвеждането на социалноотговорни политики е инвестиция, която многократно се изплаща във времето и влияе благоприятно върху имиджа на компаниите. Ръководствата на фирмите все повече се убеждават, че непрекъснатото подобряване на качеството на работата е най-жизнената стратегия за успеха на фирмата.

Интегрирането на корпоративна социална отговорност в организацията е илюстрирано на Фиг. 1.4.

Фиг. 1.4. Интегриране на социална отговорност в организацията

Оповестяването на информация за политиките на предприятията относно техните дейности в областта на опазването на околната среда, социалните въпроси и въпросите, свързани със служителите, правата на човека, борбата против корупцията, разнообразието и равенството на половете в мениджмънта и др. променя модела на правене на бизнес, като обръща голямо внимание на нефинансовите показатели (измерители), от които зависят и финансовите резултати на бизнеса. Корпоративната социална отчетност допълва финансовите отчети със сведения за перспективите на организациите, обогатявайки ги с информация за корпоративното управление, управлението на човешкия капитал и управлението на екологичния и социалния риск.

Налице са необходимост и очаквани ползи от вътрешно одитиране на корпоративната социална отговорност. Проучванията обаче сочат, че вътрешният одит има ограничено приложение в списъка на видовете одитни ангажименти.

Все още липсва отделен стандарт за одит на корпоративната социална отговорност, съгласно който може да се извършва оценка и предоставяне на

обективно и независимо мнение. С оглед на това вътрешните одитори прилагат стандарта ISO 26000 „Социална отговорност” като методологическа рамка за частния и публичния сектор.

Главната цел на социалния одит е да предостави независимо мнение за наличие или отсъствие на съответствие между възприети стандарти за социалноотговорно поведение и тяхното изпълнение. Не винаги съществува пряка връзка между корпоративната социална отговорност и социалния одит. **Нефинансовите отчети на организацията не са обвързани със задължителен социален одит. Единствено сертифицирането по стандарти за социална отговорност задължава организацията да се обърне към социален одитор (трета страна).**

Теорията за заинтересованите страни и нейното прилагане в бизнеса е сравнително нов подход в стратегическото управление на организациите. Сложните многопластови взаимоотношения между заинтересованите страни са реална необходимост и тяхната рационалност, отговорност и етичност са залог за развитие и просперитет както на компанията, така и на обществото. Откритият диалог, взаимното доверие и постоянната обратна връзка подпомагат общата бизнес стратегия, изградена върху трайните цели на компанията и нейните социални, екологични и икономически ангажименти към общностите.

ГЛАВА ВТОРА

КОРПОРАТИВНА СОЦИАЛНА ОТГОВОРНОСТ В МИННИТЕ ПРЕДПРИЯТИЯ

Минната индустрия се характеризира със специфични особености, обусловени от обекта на нейната дейност – минералните ресурси. Пълноценното оползотворяване на минералните суровини е свързано с необходимостта от реализиране на минимални технологични загуби и решаване на екологичните проблеми, възникнали в резултат на нейното вредно въздействие върху околната среда. Изброените действия се разглеждат не като препоръчителни, а като императив за справяне със социалните и екологични проблеми на обществото.

Обединяването на социалната загриженост и мерките за опазване на околната среда в основната дейност на тези компании и активният диалог с всички заинтересовани страни допринасят за дългосрочното устойчиво развитие на миннодобивния бизнес.

Анализирайки спецификата на отговорностите на бизнеса в минната индустрия, е предложена схема на отделните компоненти на корпоративната социална отговорност в минното предприятие.

Фиг. 2.1. Структура на елементите на корпоративната социална отговорност

Схемата интегрира икономическия и социален подход под формата на икономически и социални отговорности на бизнеса.

Икономическата отговорност на минните предприятия намира израз в тяхната производствена активност под формата на работни проекти за развитие на находищата; геоложки разработки, съобразени с технико-икономическата оценка на възможностите за добив и преработка на руди със съответното количество и качество, както и с добива на необходимите количества откритка; постигане на висок показател за извличане на метал от преработената руда; достигане на устойчив добив на руда; стабилизиране на технологичните показатели чрез реконструкция и модернизация; реализиране на приоритетни проекти, свързани с проучване и внедряване на високоефективни технологии и

иновации; изпълнение на хидрогеоложки и геологопроучвателни работи за търсене и развитие на метални полезни изкопаеми и развитие на минералносуровинната база и др.

Минните предприятия изпълняват и своите социални отговорности, защитавайки интересите на всички заинтересовани страни. Посоката на развитие на бизнеса се диктува от ценностите на обществото, които постепенно стават съизмерими по важност с печалбата на предприятието. Синхронизацията на бизнес икономически цели с екологичните и социални цели на обществото е новата мисия на бизнеса, който така печели нови партньори и клиенти. Тези цели са следните:

Екологични отговорности:

- Опазване на околната среда чрез оптимално съхраняване на екологичната цялост на райони, в които има добивни дейности и прилагане на технологии, водещи до намаляване генерирането на отпадъци от минната индустрия и тяхното оползотворяване.
- Опазване на земните недра чрез рационално използване на подземните богатства на всеки етап - проучване, добив и първична преработка.
- Възстановяване на околната среда и подобряване на екологичната обстановка около стари и изоставени обекти от добива и първична преработка на подземни богатства.

Социални отговорности:

- Устойчиво развитие на регионите, в които е съсредоточена минна индустрия, по време и след приключване експлоатацията на находищата;
- Насърчаване създаването на безопасни работни места, справедливо и достойно трудово възнаграждение в минната индустрия;
- Поддържане на информационни, образователни и комуникационни програми и зачитане правата на местните общности;
- Повишаване на квалификацията и подготовка на кадри за минната индустрия.

Постигането на така важните за обществото цели изисква необходимостта от въвеждане на адекватни и ефективни социалноотговорни практики. Свидетели сме на протести от страна на отделни групи и организации, които атакуват сектора на местно и национално ниво, оспорвайки легитимността на някои минни дейности. Същевременно финансовият сектор все повече се фокусира върху управлението на риска и социалната отговорност, а често минните компании се проверяват от специални фондове за корпоративна социална отговорност. Запазването на получените вече концесии се оказва все по-голямо предизвикателство, тъй като често съпротивата срещу минните дейности се базира на обвинения в корупция при отдаването на концесии, липса на обвързаност с обществото, натиск върху ползването на земеделска земя, замърсяване на околната среда и влиянието му върху здравето на работещите и местните общности.

Интегрирането на икономическия и социалния подход в съвременния бизнес гарантира т.н. „социален договор“ за спазване на нормативни разпоредби, при който стопанските организации не са само икономически институции, а включват и активни социални инициативи. Когато обект на изследване е проблемът за социалната отговорност, често се появяват схващания, че това е въпрос със социален, а не с икономически характер. Социалната отговорност е както социален, така и икономически проблем. Някои икономически показатели на компаниите би трябвало да се измерват чрез такива социални критерии, като: социална дейност на фирмата, индекс за обществен имидж и др.

В таблица 2.1. е проследена етапната последователност при минните работи и са маркирани основните действия на компаниите в посока екологична и социална отговорност.

Таблица 2.1.

**Действия на минните компании, насочени към обществото, в посока
устойчиво развитие**

Етап от минните дейности	Обхват на етапа	Действия към общностите
Геоложки проучвания	От откриването на дадено находище с определен тип минерализация до определен етап на проученост на находището Рекогносцировка; Търсене; Предварително проучване или Детайлно проучване.	<ul style="list-style-type: none"> - Идентифициране и уведомяване на местните общности - Преодоляване разминаването на интереси
Проектиране на обекта	Предпроектно проучване и изготвяне на техническия или работния проект за разработване на находището.	<ul style="list-style-type: none"> - Изграждане на уважение и доверие - Консултиране със засегнатите общности - Свеждане до минимум на отрицателните въздействия
Строителство	Строителство на капитални изработки, производствени и спомагателни сгради, закупуване и доставка на машини и оборудване и изграждане на инфраструктура на обекта.	<ul style="list-style-type: none"> - Изграждане на ефективни партньорства с общността - Създаване на съвместни мерки за мониторинг - Подкрепа за обучение и изграждане на капацитет - Осигуряване на работни места за общността
Усвояване и достигане на производствената мощност на рудника	Обхваща периода на започване на производствената дейност до момента на достигане на пълната или близка до нея производствена мощност на рудника.	
Функциониране на рудника с усвоена мощност	Това е периодът, през който рудникът работи с усвоена мощност и изземва запасите от находището.	
Затихване на добива	Затихване на дейността поради изчерпване на запасите и извършване на частична ликвидация на вече ненужните дълготрайни и краткотрайни материални активи.	
Ликвидация или консервация	Обхваща основно периода на ликвидация или консервация на производствените мощности и завършване на дейностите по възстановяване на околната среда от последиците от минната дейност	

Ефективността на инициативите, свързани с корпоративната социална отговорност в нефтения, газовия и минния сектор, все повече е обект на

изследване. За съжаление са констатирани драстични разминавания между предварително заявените намерения на компаниите и тяхното действително поведение и влияние върху околната среда и общностите. По-значителните отрицателни влияния на подобни компании върху местните общности могат да се обобщят както следва:

1. Несправедливо разпределяне на печалбата сред общността.
2. Инициативите, свързани с корпоративна социална отговорност, са недостатъчни, за да се компенсират влошените условия на живот и околна среда.
3. Социално напрежение сред общностите може да доведе до сериозни конфликти.
4. Техническите подобрения могат да увеличат безработицата и да повишат изискванията за образование, умения и квалификация.
5. Изолацията на минния сектор от другите промишлености може да повлияе отрицателно върху мултипликационния ефект, често свързан с местоположението на основната промишленост в областта.
6. Възможно е да възникнат спорове относно земята между местни групи (интереси), минните компании и правителството.
7. Традиционните общности и култура понякога трудно се приспособяват към нови промишлени дейности и навлизането на чужденци.
8. Неадекватното управление на местно или национално ниво може да засили твърде много влиянието и властта на местната минна компания.

От друга страна, редица изследвания на корпоративни инициативи и практики в областта на корпоративна социална отговорност сочат положителни предприети ангажименти към местните общности, касаещи:

- Подобряване инфраструктурата на населеното място;
- Осигуряване на достъпно здравно обслужване на работещите и техните семейства, построяване на оборудвани болници и здравни центрове;
- Основаване на фондации с фондове от компаниите за социални инвестиции и евентуално привличане на външни донори;

- Подкрепяне на средния и малък местен бизнес чрез преференциални поръчкови алтернативи;
- Подпомагане на проекти за осигуряване на прехраната на общностите и намаляване на тяхната зависимост от мините;
- Разработване и внедряване на схеми за финансово микро кредитиране, като заемите могат да се използват за откриване на нови мощности, работни места, здравеопазване, образование, планиране на бъдещи проекти и т.н.

По-важните критерии, които определят минните предприятия като социалноотговорни, както и тяхната свързаност и управление, в литературата са обобщени в таблици 2.4. и 2.5.:

Таблица 2.4.

Социалноотговорни критерии за минната индустрия

Социалноотговорни критерии за минната индустрия
А. Устойчивост
А.1. Рационално използване на природните ресурси
А.2. Чисти технологии за добив
А.3. Програми за закриване на мините и рекултивация
А.4. Управление на извънредни ситуации
А.5. Качество на продукцията
Б. Етика
Б.1. Насърчаване на местната икономика
Б.2. Прозрачност в администрацията
Б.3. Сигурно и достойно работно място
В. Човешки ресурси
В.1. Сигурни методи на работа
В.2. Обучение и развитие на способностите
В.3. Отношения Служител – Управител
В.4. Уважение към хората

Таблица 2.5.

Свързани социалноотговорни критерии за минната индустрия

Система за управление на:	Свързани социалноотговорни критерии:
Околна среда	
Политика в посока околна среда	А.1.
План за действие в посока околна	А.1.; А.2.; А.3; А.4.

среда	
Оценка на въздействието върху околната среда. Годишна декларация за околната среда.	A.2.
Професионално здраве и безопасност	
Политика за здраве и безопасност	B.3.
Оценка на безопасността и оценка на риска	B.1.
Превантивен план за действие и непрекъснато усъвършенстване	A.4.; B.2.; B.3., B.4.
Разследване на произшествия и заболявания	B.3.
Качество	
Политика за качество	A.5.
Програма за осигуряване на качеството	A.5.
Непрекъснато усъвършенстване	A.2.; B.1.; B.2.
Общо качество перспектива – удовлетвореност на заинтересованите страни	
Потребители : Качество и ниска цена	A.5.
Работници : Работа и здраве	B.3.; B.3.
Общество : Отговорна администрация	A.1.; A.3.; B.1.; B.2.;B.4;
Акционери : Икономически резултати	+ всички предишни насоки за корпоративна социална отговорност

Концепцията за корпоративна социална отговорност все повече привлича вниманието на компании от различни сектори на икономиката в света и у нас. Освен приемане на философията, минните предприятия реализират проекти със силно застъпени програми за корпоративна социална отговорност на много нива в съответните региони. Бизнесът се съобразява не само с финансовите резултати, но с въздействието върху околната среда и заинтересованите страни. Неговото развитие е функция на грижата за икономическа, екологична и социална среда. Едва ли може да се приеме тезата, че корпоративната социална отговорност е само скъпо струващ каприз на компанията, водещ единствено до добър имидж. Напротив, нивата на отговорности на бизнеса включват широк

спектър от дългосрочни дейности в: здравеопазване и безопасност; права на служителите (юридически и икономически); условия на труд; права на потребители, клиенти, партньори и др.; защита на околната среда; благотворителност; взаимоотношения с общностите; икономическо развитие и т.н.

За да се получи представа за мненията и нагласите на служителите относно влиянието на отделните социалноотговорни дейности върху тяхната дейност, е проведено анкетно проучване в две минни предприятия в страната, лидери в икономическото и социално развитие – "Асарел-Медет" АД и "Дънди Прешъс Метълс Челопеч" ЕАД. Изборът е продиктуван от следните съображения:

- И двете компании са първи в сектора, които получават сертификати за покритие на Стандарта за устойчиво развитие към Българската минно-геоложка камара, на 29 Септември 2014 г. по време на Европейския минен форум. "Асарел-Медет" АД е член на Българската мрежа на Глобалния договор на ООН.
- Изследваните компании са с национален статут и извършват активна минно-добивна дейност на територията на Р България.
- Публичният статут на компаниите определя прозрачност в тяхната дейност и поддържане на тесни връзки със заинтересованите страни. Информацията от техни годишни доклади, финансови отчети, доклади за устойчиво развитие, отчети от независими одитори и др. е достъпна.
- Проучванията показват, че именно големите предприятия имат потенциала и ресурса да осъществят значими социалноотговорни политики.

Анкетната карта е структурирана в 4 категории с общо 22 въпроса. Всяка категория съдържа въпроси в отделна сфера на корпоративна социална отговорност: управление, стратегия и ключови приоритети по отношение на корпоративната социална отговорност; политики в околната среда; политики в трудовите отношения; връзки с местната общност. В края на анкетата се съдържа информация за профила на респондента (демографски показатели) – пол, възраст, образование, месторабота.

Проучването е извършено основно сред работещи в производството и по-малка част сред служители в администрацията. Броят на попълнените анкетни карти от служители на "Асарел-Медет" АД е 111 броя, а от служители на "Дънди Прешъс Металс Челопеч" ЕАД – 86 броя.

Целта на разработената анкетна карта е да се проведе проучване в областта на корпоративната социална отговорност и по-конкретно да се изучи мнението на служителите за ангажираността на компанията със социалноотговорните политики (мениджмънт, околна среда, трудови взаимоотношения, връзки с местната общност).

Въпросникът е разпространен чрез отделите „Човешки ресурси” и „Връзки с обществеността” на съответните предприятия. Приет е подходът на случайната извадка, като нейният обем е определен на базата на 10% участие от личния състав на предприятието. Имайки предвид приблизителния брой на пряко заетите служители в „Асарел-Медет” АД (около 1300 души) и в „Дънди Прешъс Метълс Челопеч” ЕАД (около 800 души), бяха разпратени и попълнени 111 бр. анкетни карти в първото предприятие и 86 бр. анкетни карти във второто. Респондентите са избрани на случаен принцип.

Основната част от анкетираните служители и в двете компании са между 30 и 50 годишни, като в извадката от „Асарел-Медет” АД преобладават служители с висше образование, а в тези от „Дънди Прешъс Метълс Челопеч” ЕАД – служители със средно образование. Процентът на анкетираните мъже е по-голям от този на жените, което е характерно за производството в бранша.

В категория „Управление” се потвърждава, че служителите дават оценка на управлението и в двете компании, като подчертано разбират и осъзнават ангажиментите в посока корпоративна социална отговорност.

В категория „Околна среда” преобладават положителните отговори на анкетираните и в двете предприятия. Служителите оценяват грижата на компанията за опазване на околната среда, както и наличието на система за мониторинг и програми за действие в тази насока.

Преобладаващата част от отговорите на служителите в категория „Трудови отношения“ говорят за удовлетвореност от труда им и оценката на работодателите им (за „Асарел-Медет“ АД – 95%, за „Дънди Прешъс Метълс Челопеч“ ЕАД – 83%). Високо се оценяват усилията и постиженията на компаниите в осигуряване на безопасни условия на труд и конкретни мерки за намаляване на риска.

Отговорите на анкетираните в категория „Връзки с местната общност“ очертават някои слабости в предприятията, като: недостатъчно развити програми за обучение и наемане на хора с увреждания; липса на планове за ангажиране на местната общност в различни инициативи и др. Като цяло анкетираните от двете предприятия приемат положително действията в областта на социалната и екологична сфери.

ГЛАВА ТРЕТА

ИЗСЛЕДВАНЕ И ОЦЕНКА НА КОРПОРАТИВНАТА СОЦИАЛНА ОТГОВОРНОСТ В МИННИТЕ ПРЕДПРИЯТИЯ

Анализът на многобройни теоретични и емпирични изследвания в областта на корпоративната социална отговорност дава индикация за това, че социалноотговорната корпоративна политика трудно се поддава на обективни количествени измерения и оценки. Извеждането на строга математическа зависимост между печалбата на компанията и нейните разходи за корпоративна социална отговорност носи риска от недооценяване на редица вътрешно и външнокорпоративни фактори.

В отделните изследвания се наблюдават и някои концептуални различия по отношение възприемането на корпоративната социална отговорност като комплекс от структурни елементи (екология, безопасност на труда, развитие на човешките ресурси и др). В отделните браншове на индустрията тези елементи са с различна тежест и значение.

Целта на настоящето изследване е да се направи оценка на корпоративната социална отговорност, използвайки финансовите разходи на

минни предприятия с доказани добри производствени и социалноотговорни практики.

Изследването се фокусира върху две минно-добивни предприятия – „Асарел-Медет” АД и „Дънди Прешъс Метълс Челопеч” ЕАД. Анализът на разходите за корпоративна социална отговорност е извършен на базата на официално публикуваната финансова информация за всяко предприятие в Годишните доклади и отчети за периодите както следва: „Асарел-Медет” АД (2004 г. - 2012 г.) и „Дънди Прешъс Метълс Челопеч” ЕАД (2004 г. – 2011 г.). Използваните източници предопределят обективността на изследването, а неговата ретроспекция позволява демонстриране на определени трендове и динамика на процесите.

Поредицата от таблици илюстрира изходящата финансова информация за анализиранията предприятия.

„Асарел-Медет” АД

Таблица 3.1.

Финансова информация

Показател	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Общ капитал/Сума актив /в хил. лева/	n/a	n/a	349,865 лв.	410,055 лв.	517,849 лв.	n/a	n/a	n/a	n/a
Нетна печалба на дружеството от дейността /в хил. лева/	n/a	n/a	113,496 лв.	208,339 лв.	213,714 лв.	n/a	n/a	n/a	n/a
Разходи на дружеството за опазване на околната среда /в лева/	2,143,000 лв.	2,968,500 лв.	2,961,655 лв.	11,210,000 лв.	7,194,000 лв.	4,028,000 лв.	4,143,000 лв.	6,304,000 лв.	6,659,000 лв.
Разходи на дружеството за развитие на човешките ресурси /в лева/	110,000 лв.	152,834 лв.	178,134 лв.	199,510 лв.	218,783 лв.	139,164 лв.	236,231 лв.	295,000 лв.	316,400 лв.
Разходи на дружеството за осигуряване на здравословни и безопасни условия на труд /в лева/	1,381,400 лв.	1,909,000 лв.	2,117,018 лв.	3,441,248 лв.	3,365,565 лв.	1,945,606 лв.	2,132,079 лв.	2,186,946 лв.	3,563,339 лв.
Общо КСО разходи за компанията	3,634,400 лв.	5,030,334 лв.	5,256,807 лв.	14,850,758 лв.	10,778,348 лв.	6,112,770 лв.	6,511,310 лв.	8,785,946 лв.	10,538,739 лв.

Финансова информация

Показател	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Общ капитал/Сума актив /в хил. лева/	36,826 лв.	85,841 лв.	155,784 лв.	239,466 лв.	297,494 лв.	357,570 лв.	380,743 лв.	385,204 лв.	528,693 лв.	608,573 лв.
Нетна печалба на дружеството от дейността /в хил. лева/	1,833 лв.	5,254 лв.	11,943 лв.	51,633 лв.	44,358 лв.	42,010 лв.	34,900 лв.	22,258 лв.	158,570 лв.	201,070 лв.
Разходи на дружеството за опазване на ок. среда	n/a	95,670 лв.	131,460 лв.	249,342 лв.	888,154 лв.	720,368 лв.	992,341 лв.	1,145,543 лв.	1,610,561 лв.	n/a
Разходи на дружеството за развитие на човешките ресурси /в лв/	n/a	27,800 лв.	26,930 лв.	52,800 лв.	286,000 лв.	299,600 лв.	252,000 лв.	240,400 лв.	349,200 лв.	n/a
Разходи на дружеството за здр. и безопасни условия на труд /в лв/	n/a	81,530 лв.	52,170 лв.	148,400 лв.	614,900 лв.	633,000 лв.	368,000 лв.	385,700 лв.	796,000 лв.	n/a
Общо КСО разходи за компанията /в лева/	n/a	205,000 лв.	210,560 лв.	450,542 лв.	1,789,054 лв.	1,652,968 лв.	1,612,341 лв.	1,771,643 лв.	2,755,761 лв.	3,090,626 лв.

Анализът на наличната информация има за цел да проследи трендовете на изменение на вложените средства през различните периоди от време, относителния дял на вложен капитал в корпоративна социална отговорност спрямо общия капиталов ресурс на компанията и спрямо общите разходи на компанията за същия период от време.

След изчисляване на процентното съотношение на разходите към общата сума на разходите за корпоративна социална отговорност се определя коефициентът на структурните разлики за различните периоди, които са обект на изследване. (Калоянов, Петров, 2014)

$$I_{ks} = \sqrt{\frac{\text{Структурни разлики}^2}{\text{Отн. дял}_n^2 + \text{Отн. дял}_{n-1}^2}}, \quad (8)$$

където:

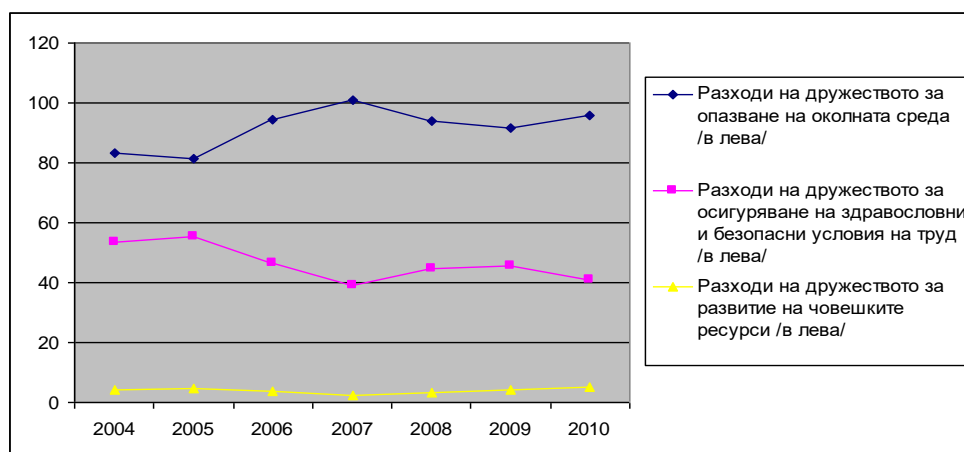
$$\text{Структурни разлики} = \text{Относителен дял}_n - \text{Относителен дял}_{n-1}; \quad (9)$$

Коефициентът на структурни разлики дава възможност да се определи кой дял е с най-голямо значение в разходите за всеки елемент на корпоративната социална отговорност (опазване на околната среда, здравословни и безопасни условия на труд и развитие на човешките ресурси). Измерителите на структурни разлики показват различията между изучаваните структури в статично състояние.

Таблица 3.5.

Коефициент на структурно различие по елементи на корпоративна социална отговорност при „Асарел-Медет” АД

	Показател	Относителен дял за 2004	Относителен дял за 2005	Относителен дял за 2006	Относителен дял за 2007	Относителен дял за 2008	Относителен дял за 2009	Относителен дял за 2010	Относителен дял за 2011
Разходи на дружеството за опазване на околната среда /в лева/	Структурни разлики	0.05	-2.67	19.14	-8.74	-0.85	-2.26	8.12	-8.56
	Относителен дял	58.96	59.01	56.34	75.48	66.74	65.89	63.63	71.75
	Структурни разлики ²	0.0025	7.1289	366.3396	76.3876	0.7225	5.1076	65.9344	73.2736
	Относителен дял ²	3476.2816	3482.1801	3174.1956	5697.2304	4454.2276	4341.4921	4048.7769	5148.0625
	Коефициент на структурно различие /Ks	83.42	81.59	94.19	100.75	93.79	91.6	95.9	
Разходи на дружеството за развитие на човешките ресурси /в лева/	Структурни разлики	0.01	0.35	-2.05	0.69	0.25	1.35	-0.27	-3.36
	Относителен дял	3.03	3.04	3.39	1.34	2.03	2.28	3.63	3.36
	Структурни разлики ²	0.0001	0.1225	4.2025	0.4761	0.0625	1.8225	0.0729	11.2896
	Относителен дял ²	9.1809	9.2416	11.4921	1.7956	4.1209	5.1984	13.1769	11.2896
	Коефициент на структурно различие /Ks	4.29	4.55	3.65	2.43	3.05	4.29	4.95	
Разходи на дружеството за осигуряване на здравословни и безопасни условия на труд /в лева/	Структурни разлики	-0.06	2.32	-17.1	8.06	0.6	0.91	-7.85	-24.89
	Относителен дял	38.01	37.95	40.27	23.17	31.23	31.83	32.74	24.89
	Структурни разлики ²	0.0036	5.3824	292.41	64.9636	0.36	0.8281	61.6225	619.5121
	Относителен дял ²	1444.7601	1440.2025	1621.6729	536.8489	975.3129	1013.1489	1071.9076	619.5121
	Коефициент на структурно различие /Ks	53.71	55.33	46.46	38.89	44.59	45.66	41.13	

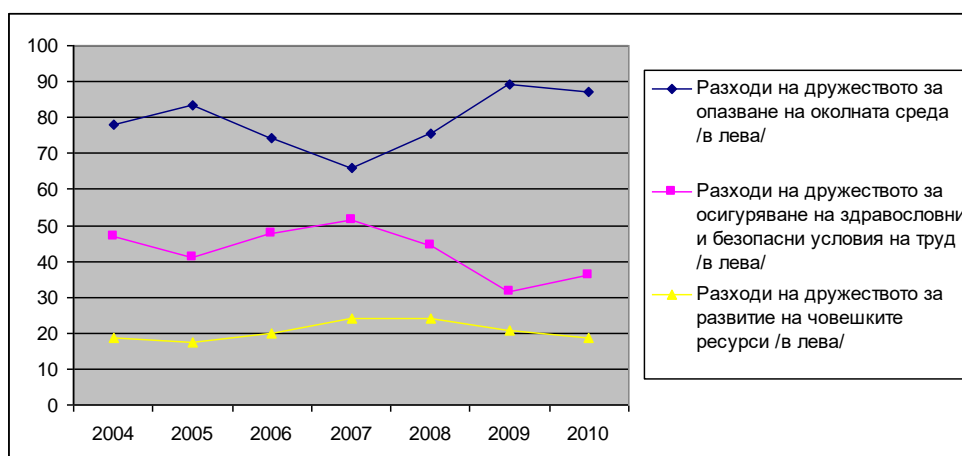
От таблицата се потвърждава първоначалното наблюдение върху относителното тегло на разходите за различните елементи на корпоративна социална отговорност. **Най-голям дял в общия размер на разходите заемат разходите за екология, следвани от разходите за осигуряване на здравословни и безопасни условия на труд и разходите за обучение на персонала.**

Таблица 10. и съответната графика дават информация за коефициента на структурно различие по елементи на корпоративна социална отговорност.

Таблица 3.8.

Коефициент на структурно различие по елементи на корпоративна социална отговорност при „Дънди Прешъс Метълс Челопеч” ЕАД

	Показател	Относителен дял за 2004	Относителен дял за 2005	Относителен дял за 2006	Относителен дял за 2007	Относителен дял за 2008	Относителен дял за 2009	Относителен дял за 2010	Относителен дял за 2011
Разходи на дружеството за опазване на околната среда /в лева/	Структурни разлики	15.78	-7.09	-5.71	-6.06	17.97	3.11	-6.22	-2.67
	Относителен дял	46.67	62.45	55.36	49.65	43.59	61.56	64.67	58.45
	Структурни разлики ²	249.0084	50.2681	32.6041	36.7236	322.9209	9.6721	38.6884	7.1289
	Относителен дял ²	2178.0889	3900.0026	3064.7296	2465.1225	1900.0881	3789.6336	4182.2089	3416.4025
	Коефициент на структурно различие /Ks	77.96	83.45	74.36	66.07	75.43	89.29	87.17	
Разходи на дружеството за развитие на човешките ресурси /в лева/	Структурни разлики	-0.78	-1.07	4.27	2.14	-2.5	-2.06	-0.89	-0.99
	Относителен дял	13.56	12.78	11.71	15.98	18.12	15.62	13.56	12.67
	Структурни разлики ²	0.6084	1.1449	18.2329	4.5796	6.25	4.2436	0.7921	0.9801
	Относителен дял ²	183.8736	163.3284	137.1241	255.3604	328.3344	243.9844	183.8736	160.5289
	Коефициент на структурно различие /Ks	18.63	17.33	19.81	24.16	23.92	20.68	18.56	
Разходи на дружеството за осигуряване на здравословни и безопасни условия на труд /в лева/	Структурни разлики	-15	8.16	1.44	3.92	-15.47	-1.05	7.11	3.66
	Относителен дял	39.77	24.77	32.93	34.37	38.29	22.82	21.77	28.88
	Структурни разлики ²	225	66.5856	2.0736	15.3664	239.3209	1.1025	50.5521	13.3956
	Относителен дял ²	1581.6529	613.5529	1084.3849	1181.2969	1466.1241	520.7524	473.9329	834.0544
	Коефициент на структурно различие /Ks	46.85	41.21	47.6	51.45	44.57	31.54	36.17	

Данните в таблицата потвърждават първоначалното наблюдение върху относителното тегло на разходите за различните елементи на корпоративна социална отговорност. Най-голям дял в общия размер на разходите за корпоративна социална отговорност заемат разходите за екология, следвани от разходите за осигуряване на здравословни и безопасни условия на труд и разходите за обучение на персонала.

Изчислените коефициенти на структурни разлики за споменатите елементи на корпоративна социална отговорност съгласно формула (1) са отразени в Табл. 9. и 10. Техният анализ дава основание да бъде съставен следният примерен математически модел за оптимално финансиране на отделните елементи на корпоративна социална отговорност в минното предприятие:

$$P_{OC} : P_{ЗБТ} : P_{ЧР} = 0.5K : 0.3K : 0.2K, \quad (10)$$

където

P_{OC} – разходи за опазване на околната среда;

$P_{ЗБТ}$ – разходи за здравословни и безопасни условия на труд;

$P_{ЧР}$ - разходи за развитие на човешките ресурси;

0.5, 0.3 и 0.2 – коефициенти на тежест за съответните елементи на корпоративна социална отговорност;

Коефициентите на тежест са различни за отделните елементи на корпоративна социална отговорност в различните видове индустрия. Така, ако е прието, че за минната индустрия $K = 1$, то за някои щадящи природата индустрии K варира в границите $0 < K < 1$ за същите елементи на корпоративна социална отговорност (опазване на околната среда, здравословни и безопасни условия на труд и развитие на човешките ресурси)

Разходите се изчисляват на база един зает служител или:

$$P_{КСО} / \text{Бр.СЛУЖИТЕЛИ} = \sum_{i=1}^3 P / \text{Бр.служители} , \quad (11)$$

където

$$\sum_{i=1}^3 P = P_{OC} + P_{ЗБТ} + P_{ЧР} ; \quad (12)$$

Предложеният модел за разходване на финансови средства в отделните области на корпоративната социална отговорност е приблизителен и се основава на сравнително малка извадка на минни предприятия (2 бр.). При всички споменати вече условия на изследването могат да се направят **следните изводи:**

1. Изследваните обекти имат доказан принос и добра репутация в областта на корпоративната социална отговорност у нас и чужбина. Дейността им е обществено значима и прозрачна.

2. Моделът се базира върху официално публикувана информация на обектите (минни предприятия).

3. При изчисляване коефициентите на структурни разлики за специфичните елементи на корпоративна социална отговорност в минната индустрия са използвани научните методи на статистиката. Това дава основание за обективност на изследването и творческа интерпретация на получените резултати.

4. Предложеният модел е предназначен за минните предприятия и може да бъде адаптиран с известно приближение към всяко от тях. Той гарантира социално-отговорно управление от страна на корпоративния мениджмънт, тъй като е изграден на примера на компании – лидери в корпоративната социална отговорност.

Разработване на методика за изследване и оценка на корпоративната социална отговорност на базата на социалноотговорно инвестиране в минните предприятия

Целта на методиката е на база анализ на разходите за корпоративна социална отговорност на предприятия от минния отрасъл за достатъчно дълъг период от време да се извърши изследване и оценка на корпоративната социална отговорност въз основа на вложените в отделните елементи на корпоративната социална отговорност средства, гарантиращи социалноотговорно поведение на предприятието. Тя може да служи като инструмент за определяне на водещи предприятия от минния бранш в областта на корпоративната социална отговорност.

Методиката включва следната последователност от действия за оценка на минните компании:

1. **Акумулиране на данни за разходите на компаниите** – общо за корпоративна социална отговорност и нейните структурни елементи – опазване на околната среда, здравословни и безопасни условия на труд и развитие на човешките ресурси. Използва се документално-статистически метод на базата на

официално публикувана корпоративна информация от Годишни финансови отчети, Годишни информационни бюлетини, Годишни доклади и др. на компаниите.

2. Детерминиране на достатъчно дълъг ретроспективен период за анализ на разходите в корпоративна социална отговорност (5-10 години).

Управлението на фирмените разходи е сложен процес, а възвръщането им е предпоставка за следващо инвестиране. Водещите минни компании у нас традиционно внедряват нова върхова техника и технологии. Процесът като цяло е тясно свързан с производството, иновационния процес и реализацията на проекти в областта на корпоративното развитие и социалната отговорност. Те имат непрекъснат характер, стабилизирайки икономическия и социален фактор в рамките на по-дълъг или по-кратък времеви хоризонт. Стратегическата цел за ефективно производство чрез постигане на ниска себестойност и високо качество на единица произведена продукция и комплексното оползотворяване на минералните суровини при **здравословно, безопасно и екологично минно производство** определя необходимостта от по-широки времеви интервали на акумулиране и обработка на актуална и достоверна управленска информация.

3. Изчисляване на структурните разлики за отделните елементи на корпоративна социална отговорност и техните коефициенти. Авторът на дисертационния труд приема за базисни посочените по-горе елементи на корпоративна социална отговорност, тъй като те са от първостепенно значение за минната индустрия.

4. Оценка на социалноотговорното разходване на средства в корпоративна социална отговорност в минните предприятия на базата на изведения математико-статистически модел (9), гарантиращ устойчиво социално-икономическо развитие на всички заинтересовани страни.

Фиг. 3.6. илюстрира графично блок-схема на методиката за изследване и оценка на социалноотговорното финансиране в корпоративна социална отговорност на минната индустрия.

Фиг. 3.6. Блок-схема на методиката за изследване и оценка на социалноотговорно финансиране в корпоративна социална отговорност в минните предприятия

Препоръките за използване на разработената методика в практиката на минните предприятия се свеждат до следното:

1. Предложената методика за изследване и оценка на корпоративната социална отговорност обхваща проучване на разходите за корпоративни социалноотговорни политики в минния сектор и тяхното разпределение в ключовите за този сектор сфери – опазване на околната среда, здравословни и безопасни условия на труд и развитие на човешките ресурси. Тя предоставя

възможност за оценяване нивото на социалноотговорно поведение на компаниите в дългосрочен план с фокус върху добрите традиции.

2. Защитено е становището, че предложената методика може да послужи за съставяне на списъци на социалноотговорни минни компании, като последните се ранжират съгласно направените разходи за корпоративна социална отговорност на базата на един зает служител.

Проблеми при прилагане на предложената методика

1. Математико-статистическият модел, на който се базира методиката, не включва всички сфери на социалноотговорното корпоративно управление. Освен опазването на околната среда, здравословните и безопасни условия на труд и развитието на човешките ресурси, предприятията инвестират в обществено значими проекти, излизащи извън рамките на обичайната им дейност. Реализирането на работни програми за модернизация и развитие в дългосрочен план чрез комплексно и максимално използване на природните ресурси, както и чрез привличане на средства от европейските фондове, които не винаги присъстват в Годишните отчети и бюлетини на предприятията. Това в определена степен изкривява „инвестиционната картина” на предприятието. Поради тази причина е приет разработеният математико-статистически модел с известно приближение, още повече, че самите минни предприятия предоставят статистически данни само в рамките на разглежданите вече области – опазване на околната среда, здравословни и безопасни условия на труда и развитие на човешките ресурси.

2. Изразени са съмнения за не винаги добросъвестно подадена информация от предприятията.

Апробиране на разработената методика в минно-строителна компания „Евро Алианс Инженеринг” АД

"Евро Алианс Инженеринг" АД е създадена през 1991 г., като същата година дружеството започва работа по първите си обекти в България и

Германия. Следва консолидиране на тунелната, геотехническата и металообработващата дейност. В следващите няколко години компанията навлиза последователно на испанския, гръцкия, сръбския и финландския пазар. Междувременно в България "Евро Алианс Инженеринг" АД участва в разширението на първия и изграждането на втория лъч от софийското метро.

Описаното дружество има репутация на общественотговорна компания, която провежда системна и последователна политика в икономически, технологичен, социален и екологичен план. Това дава достатъчно основания за прилагане на разработената вече методика именно в тази компания и проверка действието на математико-статистическия модел за разпределение на корпоративните разходи в направленията околна среда (местните общности), здравословни и безопасни условия на труд и развитие на човешките ресурси.

За целта анализът на разходите за корпоративна социална отговорност е извършен на базата на официално публикуваната финансова информация в Годишните доклади и отчети за периода 2009-2013 г.

Таблица 3.9.

Финансова информация

Показател	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Общ капитал/Сума актив /в хил. лева/	4,940 лв.	18,453 лв.	18,078 лв.	20,675 лв.	71,950 лв.	22,755 лв.	16,841 лв.	n/a
Нетна печалба на дружеството от дейността /в хил. лева/	32 лв.	3,689 лв.	8,351 лв.	1,597 лв.	1,551 лв.	1,945 лв.	1,531 лв.	1,439 лв.
Разходи на дружеството за развитие на човешките ресурси /лв/	n/a	n/a	n/a	6,000 лв.	8,000 лв.	8,000 лв.	0 лв.	2,000 лв.
Разходи на дружеството за осигуряване на здравословни и безопасни условия на труд /в лева/	n/a	n/a	n/a	47,000 лв.	54,000 лв.	55,000 лв.	57,000 лв.	189,000 лв.
Разходи на дружеството за местната общност /в лева/	n/a	n/a	n/a	30,000 лв.	30,000 лв.	30,000 лв.	30,000 лв.	30,000 лв.
Общо разходи за КСО на дружеството /в лева/	n/a	n/a	n/a	83,000 лв.	92,000 лв.	93,000 лв.	87,000 лв.	221,000 лв.

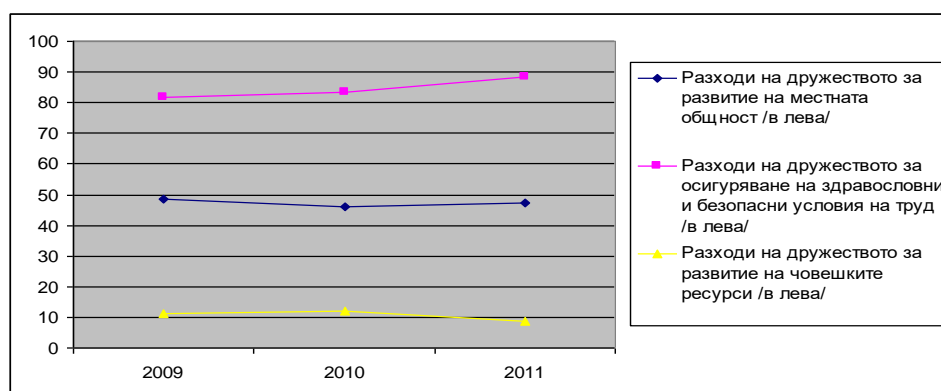
Най-голям дял от общите разходи за корпоративна социална отговорност се пада на разходите за здравословни и безопасни условия на труд, следван от инвестициите на компанията в местните общности и обучението на персонала (табл. 3.9.).

Таблица 3.12. и съответната графика представя изчисленията на коефициента на структурно различие по елементи на корпоративната социална отговорност.

Таблица 3.12.

Коефициент на структурно различие по елементи на корпоративна социална отговорност

	Показател	Относителен дял за 2009	Относителен дял за 2010	Относителен дял за 2011	Относителен дял за 2012
Разходи на дружеството за развитие на човешките ресурси /в лева/	Структурни разлики	1.47	-0.1	-8.6	0.9
	Относителен дял	7.23	8.7	8.6	0
	Структурни разлики ²	2.1609	0.01	73.96	0.81
	Относителен дял ²	52.2729	75.69	73.96	0
Разходи на дружеството за осигуряване на здравословни и безопасни условия на труд /в лева/	Структурни разлики	2.07	0.44	6.38	20
	Относителен дял	56.63	58.7	59.14	65.52
	Структурни разлики ²	4.2849	0.1936	40.7044	400
	Относителен дял ²	3206.9569	3445.69	3497.5396	4292.8704
Разходи на дружеството за развитие на местната общност /в лева/	Структурни разлики	-3.53	-0.35	2.22	-20.91
	Относителен дял	36.14	32.61	32.26	34.48
	Структурни разлики ²	12.4609	0.1225	4.9284	437.2281
	Относителен дял ²	1306.0996	1063.4121	1040.7076	1188.8704
	Коефициент на структурно различие /ks	11.31	12.23	8.6	
	Коефициент на структурно различие /ks	81.56	83.33	88.26	
	Коефициент на структурно различие /ks	48.68	45.87	47.22	

Най-голяма тежест в общите разходи за корпоративна социална отговорност имат разходите, които компанията прави за подобряване на здравословните и безопасни условия на труд. След тях по тежест се нареждат инвестициите на компанията в местната общност, включително и екологията и инвестициите за развитие на човешките ресурси.

Комплексен подход при оценката на корпоративната социална отговорност в минните предприятия

В дисертационния труд е застъпена тезата, че при новите бизнес условия голямо значение придобиват т.н. **нефинансови показатели**. Очевидно, само финансовите показатели не са достатъчни, за да се оцени бъдещото състояние и развитие на едно предприятие. Това налага прилагането на нефинансови измерители, от които зависят финансовите резултати. Нефинансовата информация има пряко отношение към корпоративната социална отговорност. Тя допълва финансовите отчети, като отразява перспективите за развитие на всяко предприятие, формирането на човешките ресурси, управлението на екологичния и социален риск и др. Всичко това затруднява точната количествена оценка на корпоративната социална отговорност, което от своя страна се отразява и върху изработването на системна методика за ранжиране на предприятията съгласно социалните им политики. От тази гледна точка е прието, че предложената методика има пожелателен характер и дава относителен ориентир за оценка на корпоративната социална отговорност и ранжиране на предприятията. Същевременно могат да се посочат няколко основни фактора, които дават основание за нейното прилагане в минния отрасъл:

- Основните елементи на корпоративната социална отговорност в минните предприятия са аналогични (опазване на околната среда, здравословни и безопасни условия на труд и развитие на човешките ресурси).
- Съществува официално публикувана информация за разходите на повечето предприятия за корпоративната социална отговорност по елементи.
- Съществуват общи регулаторни инструменти в областта на минно-добивната индустрия (Закон за подземните богатства, Закон за концесиите и др. закони, респективно Правилници за прилагане на тези закони, Нормативни наредби и др.)
- Съществуват международни стандарти, отнасящи се до Система за управление на качеството ISO 9001, Система за управление на околната

среда ISO 14001, Системи за управление на здравето и безопасността при работа BS OHSAS 18001, Система за управление на социалната отговорност SA 8000 и Социална отговорност ISO 26000.

- Разработен е Стандарт за устойчива минералносуровинна индустрия от Българската минно-геоложка камара, покриващ 10 аспекта на устойчивото развитие на минната индустрия.
- Нараства натискът на национално и европейско ниво върху оповестяване на нефинансова информация по екологични и социални въпроси в предприятия от обществен интерес.

Съвкупността от всички усилия на компаниите да бъдат социалноотговорни създава тяхната добра репутация и стимулира въвеждането на ранжираща методология на най-отговорните. Към тези усилия биха могли да се допълнят следните действия:

- Засилен контрол на целенасочената човешка намеса в бизнеса;
- Зачитане правата както на цялото общество, така и на отделни групи в него;
- Подбиране на подходящи средства за постигане на печалба;
- Производство на качествени и надеждни продукти;
- Защита на природната и обществената среда;
- Отговорност на бизнеса при вземане на решения;
- Балансиране интересите на бизнеса и обществената среда;
- Наличието на тези проявления на социално отговорния бизнес доказва многоаспектността на корпоративната социална отговорност и сложността при нейното оценяване. Проблемът се усложнява при ранжиране на минните предприятия, тъй като рангът на всяка компания трябва да отговаря на комплексната оценка на корпоративната социална отговорност, базирана на финансови и нефинансови показатели.

Успешното интегриране на гореспоменатите фактори с данни от социалноотговорни инвестиции в опазване на околната среда, здравословни и безопасни условия на труд и развитие на човешки ресурси очертават рамките на предложената методика в широк кръг от минни предприятия. Методиката е

достатъчно гъвкава и рангът на всяко отделно взето минно предприятие в списъка на социалноотговорните компании може да бъде комплексно оценен на базата на социалноотговорно финансиране и изпълнение на поредица от условия гарантиращи отговорността на бизнеса както за собственото си развитие, така и за обществената си полезност. Неговата отговорност поставя печалбата в социален контекст като тази печалба трябва да се постига с общественоприемливи средства.

Сред най-значимите механизми за стимулиране на корпоративната социална отговорност на пазара са стандартизирането и сертифицирането. Въвеждането на стандарти задължително изисква осигуряване на адекватна, цялостна социална политика в компанията. Сертифицирането съгласно споменатите стандарти доказва пред заинтересованите страни коректното изпълнение на обявените правила и облекчава проверките по социални и екологични отговорности на компанията.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Основните изводи от извършеното научно изследване в дисертационния труд се свеждат до следното:

1. Анализът на световния и български информационен поток в областта на корпоративната социална отговорност доказва **важността и актуалността на темата за социална отговорност на бизнеса**, съществените характеристики на тази отговорност и превръщането ѝ в непрекъснат траен процес в поведението на организациите съобразно очакванията на обществото.
2. При интегриране на корпоративната социална отговорност в управленските стратегии на компанията се увеличава тяхната икономическа стойност и конкурентоспособност, което води до дългосрочното им устойчиво развитие. Социалноотговорните инициативи променят класическия модел на правене на бизнес, като обръщат значително внимание на нефинансовите показатели (измерители), от които зависят и финансовите резултати на

компаниите. Тъй като идеята за социална отговорност на бизнеса е въплътена в широк кръг от икономически, юридически, екологични, социални, етически, филантропски и други отговорности, формализирането и строгото количествено измерване на почти всяко от тези нива е трудно и дори невъзможно. Тяхната взаимна обвързаност затруднява индивидуалната количествена оценка на всяко ниво. В търсене на приблизителен количествен измерител на част от елементите на корпоративната социална отговорност в дисертационния труд се приемат **разходите на компанията**, заделени за всеки елемент и по-специално в типичните за минната индустрия области: **опазване на околната среда, здравословни и безопасни условия на труд и развитие на човешките ресурси**. Този подход дава възможност за сравнителен анализ на социалноотговорните политики в отделните минни предприятия.

3. Минната индустрия е една от областите, които традиционно се свързват със значително въздействие върху околната среда. Предизвикателство за всяка компания в минералносуровинния сектор е да осъществява дейността си така, че освен да задоволява пазарната ниша, в която функционира и се развива, да създава предпоставки и реално да участва в подобряване живота на обществото, в близост до което извършва дейността си, и да инвестира в опазването и възстановяването на околната среда.

4. Целта на представеното в дисертационния труд **анкетно проучване** е да очертае по-важните проблеми в **управлението на компаниите, околната среда, трудовите взаимоотношения и квалификацията на персонала** в двете минни предприятия „Асарел-Медет” АД и „Дънди Прешъс Металс Челопеч” ЕАД. Проведеното емпирично изследване констатира активно отношение на служителите към политиките на компаниите в тези области. На фона на положителните отговори на анкетираните се открояват определени слабости в трудовото заплащане и мотивацията за работа, липса на достатъчно програми за ангажиране на местните общности в различните социалноотговорни инициативи, условията на труд и работно облекло, осигуряване на редовен транспорт на смените и др.

Анкетата е анонимна и е апробирана сред общо около 200 служители от производствения сектор на двете предприятия, като резултатите от нея определят нагласите им в четирите категории. Потвърждава се необходимостта от засилване на социалноотговорното поведение на всяка от компаниите.

Като основен проблем при извършване на изследването може да се посочи трудният достъп до минните предприятия и необходимата информация, както и съмненията за манипулиране на част от получените отговори на анкетираните.

5. Разработеният математико-статистически модел за оптимално разпределение на корпоративните разходи за елементите на корпоративна социална отговорност в минните предприятия (разходи за опазване на околната среда, здравословни и безопасни условия на труд и развитие на човешките ресурси) се описва чрез математическа зависимост на базата на статистически метод за изчисляване коефициентите на структурни разлики. Избраните елементи на корпоративна социална отговорност са от изключителна важност за минните предприятия и обхващат онези области, в които задължително трябва да бъдат инвестирани значителни финансови средства.

Предложеният математико-статистически модел за оптимално разпределение на разходите за корпоративна социална отговорност **има приблизителен характер поради следните причини:**

- Съотношението между стойностите на отделните коефициенти на структурни разлики не е константна величина за всяка година и е усреднено за период от 10 години. Този факт се дължи на дългосрочния ефект на стратегическите програми за развитие и внедряване на високоефективни технологии и иновации с цел повишаване на екологичната сигурност и предприемане на превантивни мерки за опазване на околната среда, подобряване на здравословните и безопасни условия на труд и развитие на човешките ресурси;
- Липсва универсалност при структуриране разходите по елементи на корпоративна социална отговорност за изследваните обекти (предприятия);

- Съотношението между разходите за корпоративна социална отговорност в двете минни предприятия („Асарел-Медет” АД и „Дънди Прешъс Металс Челопеч” ЕАД) се различава от това на минно-строителното предприятие („Евро Алианс Инженеринг” АД). Докато разходите за опазване на околната среда при първите са най-значими, при минно-строителното предприятие най-големи са разходите за здравословни и безопасни условия на труд. Това определя и различно структуриране по елементи на корпоративна социална отговорност и разлика във финансирането им.

Посочените елементи съответстват и на получените от социологическото проучване резултати, при които анкетираните служители акцентират именно върху грижата за: околна среда, безопасни условия на труд и намаляване на риска; и обучение и усъвършенстване на персонала. Моделът е приложим при разработване на методика за изследване и оценка на корпоративна социална отговорност в минната индустрия.

6. Предложената методика за изследване и оценка на корпоративната социална отговорност на базата на разходите за социалноотговорни инвестиции е приложима в следните случаи:

- **При минните предприятия** за определяне на оптималните разходи за опазване на околната среда, здравословни и безопасни условия на труда и развитие на човешките ресурси, гарантиращи социалноотговорно поведение на компаниите.

- **За ранжиране на компании** от минния бранш съгласно нивото на тяхната корпоративна социална отговорност. Попадането на компаниите в подобни ранжиращи списъци мотивира корпоративния мениджмънт да увеличава инвестициите в корпоративна социална отговорност и влияе положително върху тяхната конкурентоспособност и обществен имидж.

7. Използваният емпиричен и математико-статистически подход за изследване и оценка на корпоративна социална отговорност на базата на разходите за опазване на околната среда, здравословни и безопасни условия на труда и развитие на човешките ресурси не претендира за точност и прецизност

на получените математически резултати. Независимо от това и двата подхода разкриват основните тенденции в модерното разбиране за социалноотговорен бизнес с грижа за обществото като цяло и в отделните му части, сфери и структури. Балансът между очакванията и ценностите на обществената среда и бизнеса са онова „златно сечение“, което гарантира устойчиво развитие във всичките му измерения.

8. Социалноотговорното инвестиране в корпоративната социална отговорност само по себе си не е „панацея“ за просперитет на предприятието. Комплексното съчетаване на финансово-икономическите показатели за развитие със социалните отговорности на компанията са гаранция за успешно и справедливо трудово договаряне. Известно е, че икономиката е непрекъснат обмен на огромно разнообразие от материални и духовни ценности, услуги, идеи и др., а справедливостта подпомага „трансформирането“ на икономическите величини в различни равностойни форми, като: социални и екологични отговорности, правила, баланс и ефективно функциониране на всички заинтересовани страни.

IV. ПРИНОСИ В ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

В дисертационния труд могат да се открият следните по-важни приносни моменти с **научен и научно-приложен характер**.

1. Направен е изчерпателен преглед на теорията и концепциите за корпоративна социална отговорност и заинтересованите страни в контекста на минната индустрия.

2. На базата на основните минни дейности и техния обхват са маркирани онези социалноотговорни политики на компаниите, които са насочени към устойчиви икономически, социални и екологични действия при взаимоотношенията им с местните общности.

3. С помощта на специално разработена и апробирана анкетна карта е **реализирано емпирично изследване** в две социалноотговорни минни

предприятия. Целта на анкетното проучване е да се установи, анализира и обобщи приложният аспект на корпоративната социална отговорност, нейните параметри и ползи за служителите и местните общности.

4. **Разработен е примерен математико-статистически модел за оптимално разпределение на корпоративните разходи по структурни елементи на корпоративната социална отговорност в минните предприятия – разходи за опазване на околната среда, здравословни и безопасни условия на труда и развитие на човешките ресурси. Моделът се базира на примера на водещи в минния бранш компании с доказан принос в екологичната, социалната и икономическата среда.**

5. **Разработена е методика за изследване и комплексно оценяване на корпоративната социална отговорност на базата на социалноотговорни инвестиции и поредица от нефинансови фактори за стимулиране и контрол на корпоративната социална отговорност – държавна регулация; корпоративен мениджмънт; гражданско общество; бизнес етика и др. на минните предприятия. Социалните и икономически отговорности на бизнеса се поемат от мениджърите, които налагат управление съобразно реалната трудова среда. Като част от стратегията на компанията корпоративната социална отговорност се превръща във важен инструмент за управление на риска.**

6. **Разработената методика за изследване и комплексно оценяване на корпоративната социална отговорност в минните предприятия може да бъде приложена за ранжиране на тези предприятия според приноса им в социалноотговорни корпоративни политики и инициативи. От заеманото място (ранга) на всяка компания в подобни ранжиращи списъци зависи социалният и икономически престиж и доброто име на съответната компания, както и нейната конкурентоспособност на пазара.**

V. СПИСЪК НА ПУБЛИКАЦИИТЕ, СВЪРЗАНИ С ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

Научни статии в специализирани научни списания

1. Костова Д, В. Велев, В. Петрова, (2012) Корпоративната социална отговорност в минерално-суровинния сектор, Минно дело и геология, № 9, 52-55 с.

Научни доклади на конференции

2. Петрова В, (2013) Анализ на дейността на заинтересованите страни в контекста на корпоративната социална отговорност, Годишник на МГУ „Св. Иван Рилски”, том 56, свитък IV, “Хуманитарни и стопански науки”, 39-42 с..

3. Петрова В, (2016) Влиянието на корпоративната социална отговорност върху работещите в минната индустрия, Годишник на МГУ „Св. Иван Рилски”, том 59, свитък IV, “Хуманитарни и стопански науки”, 40-42 с .